

Anne Heimo

Kuka saa tutkia historiaa?

If history was thought of as an activity rather than a profession, then the numbers of its practioners would be legion. (Raphael Samuel 1994, 17.)

Historiankirjoittajia ja historiantutkijoita

Historiaa voi esittää kuka tahansa koulutuksesta tai ammattilaisuudesta riippumatta. Historia on, kuten sosiaalihistorian tutkija Raphael Samuel on todennut, "a social form of knowledge; the work -- of a thousand different hands".¹ Siitä huolimatta, että muistitietotutkimuksen ja "uusien historioiden" myötä muidenkin kuin akateemisten tutkijoiden tuottamille historian tulkinnoille ja esityksille on löytynyt lisää ymmärtäjiä ja puolestapuhujia, tutkimuksissa erotetaan ei-akateemiset tutkijat ja heidän tuottamansa historia omaksi lajikseen. Ei-akateemisista historiantutkijoista käytetään erilaisia nimityksiä, kuten *maallikko*, *amatöörihistorioitsija*, *harrastajatutkija*, *harrastajahistorioitsija*, *kotiseutuhistorioitsija* ja *paikallishistorioitsija* ja heidän tuottamaansa historiaa nimitetään *ethnohistoriaksi*, *kansanhistoriaksi* tai *kansanomaiseksi historiaksi*. Näistä nimenomaan viimeksi mainitun termin käyttö on yleistynyt suomalaisissa muistitietotutkimuksissa 1980-luvulta lähtien, ja olen sitä itsekin aiemmin käyttänyt:

Kansanomainen historia ei aina poikkea sisällöllisesti akateemisesta historiasta, eikä sitä pidä tästä syystä myöskään käsittää akateemisen historian vastakohtaksi tai joksikin toisarvoiseksi historiaksi. Se on ennemminkin rinnakkainen ilmiö, jolla on oma itseisarvonsa. Historiantutkimus muokkaa niin historian julkisia esityksiä kuin kansanomaista historiaa, mutta muokkaamista tapahtuu myös toiseen suuntaan. Kansanomaisen historian ja historian julkisten esitysten vaikutusta historiantutkimukseen, tarkemmin sanottuna historiantutkijoihin, on vain vaikeampi huomata - ja hyväksyä.²

Omalla tieteenalallani folkloristiikassa kansanomaisella historialla on yleisesti tarkoitettu jonkin tietyn yhteisön omaa käsitystä menneisyydestään. Sen yhteydessä esiintyy useita muita muistelua

ja historian tulkintaa tarkoittavia termejä, kuten *suullinen historia*, *muistitietotutkimus tai historia*, *muistelukerronta*, *kollektiivinen muisti* ja *sosiaalinen muisti*. Joskus näitä käytetään toistensa synonyymeinä, toisinaan ne erotetaan tiukasti toisistaan. Kansanomaista voidaan käyttää merkityksessä "arkinen" tai "tavallista ihmistä koskeva", mutta neutraalissakin mielessä käytettynä se on ongelmallinen käsite. Kansanomainen näyttäytyy tieteellisyyden ja rationaalisuuden vastakohtana. Luokittelemalla asioita kansanomaisiksi luodaan keinotekoisia eroja eri ihmisryhmien ja heidän edustamiensa kulttuuristen käsitysten ja käytäntöjen välillä.³

Kiinnostukseni ei-akateemisten historiantutkijoiden esityksiin ja niiden vastaanottoon on herännyt, kun olen väitöskirjatyössäni tutkinut Sammatin vuoden 1918 muistoja. Elias Lönnrotin kotipaikkana tunnetussa tuhannen asukkaan Sambatissa sodan jälkiseuraukset muodostuivat naapurikuntia ankarammiksi. Sisällissodan aikaista terroria tutkineen Jaakko Paavolaisen laskelmien mukaan sammattilaisten punaisten uhrien määrä oli 26, mikä väkilukuun suhteutettuna nosti teloitustappion (4,7 %) silloisen Uudenmaan läänin korkeimmaksi ja Suomen kolmanneksi korkeimmaksi. Valkoisia Sambatissa kuoli sodan aikana vain yksi.⁴ Vaikka vuodet 1917-1918 ovat Suomen lähihistorian tutkituimpia ajanjaksoja ja Paavolainenkin kiinnitti huomiota "väestömäärältään vähäisen" Sammatin poikkeuksellisen raskaisiin teloitustapauksiin, ei asia ole herättänyt akateemisten historiantutkijoiden mielenkiintoa. Vuoteen 1992 asti, jolloin tietokirjailija Tauno Tukkinen julkaisi artikkelin Sammatin vuoden 1918 tapahtumista, oli sisällissotaa koskeva paikallinen tieto muistinvaraista ja suullista lukuun ottamatta joitakin yksittäisiä kirjallisia mainintoja ja lyhyitä kirjoituksia.

Makrotasolla tarkasteltuna Sammatin menetykset saattavat vaikuttaa melko vähäisiltä ja merkityksettömiltä, mutta mikrotasolla tarkasteltuna ne ovat koskettaneet tavalla tai toisella jokaista paikkakuntalaista ja vaatineet selityksiä. Siitä huolimatta, että punaiset saivat äänensä kuuluville ja julkista tunnustusta kokemuksilleen 1960-luvun kuluessa, sammattilaiset hakivat raskaille kokemuksilleen selitystä ja julkista tunnustamista vielä 1980-1990 -lukujen vaihteessa, jolloin tein ensimmäiset haastatteluni paikkakunnalla. Punaisiin samastuvat halusivat muistuttaa voittajien rankaisutoimien mielivaltaisuudesta ja ylimitoitetusta ankaruudesta. Valkoiseen puoleen samastuvat taas pyrkivät selittämään, miten tällaiseen tilanteeseen oli päädytty. Toisille, lähinnä sodan jälkeen syntyneille, taas vuosi 1918 oli ensisijaisesti merkittävä omaa kotipaikkakuntaa koetellut ajanjakso, jonka muistaminen oli arvo sinänsä.

Vuosikymmenten aikana Sammatin vuoden 1918 tapahtumia koskevat näkemykset ovat kiteytyneet muutamiksi keskeisiksi väitteiksi, joista yksi on, että Sammatin tapahtumat olivat poikkeuksellisen raskaat. Toinen on se, että tapetut eivät olleet aatteensa puolesta kuolleita marttyyreja vaan uhreja. Kolmas on se, että punaisten korkeaan teloituslukuun olivat syyäpäitä pääasiassa ulkopuoliset ja että nämä syylliset jäivät rankaisematta. Vaikka sodan kahden osapuolen, punaisten ja valkoisten, näkemykset tapahtumien kulusta ja seurausten syistä poikkeavat toisistaan, molemmat osapuolet olivat yhtä mieltä uhriudesta ja syyllisyydestä. Näistä kertomuksista, jotka perustuivat omakohtaisiin kokemuksiin ja todellisiin tapahtumiin, on löydettävissä sekä folklorelle ominaisia piirteitä että vaikutteita historian julkisista esityksistä. Tutkimukseni aikana olen todennut, että paikallisten tapahtumien ja omien kokemusten tulkintoihin ovat vaikuttaneet muun muassa Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian toisen osan (1960) kuvaukset valkoisten mielivaltaisuuksista, punaisten sodanaikaisia hirmutekoja toistava vapaussotakirjallisuus sekä sammattilaisen kirjailijan Eeva Joenpellon tuotanto.⁵

Monet haastateltavistani olivat varautuneet haastatteluihinsa erilaisin lähtein tai keskustelemalla aiheesta lähipiiriinsä kuuluvien henkilöiden kanssa. Muistitietotutkijat tai historiantutkijat, jotka hakevat silminnäkiätodistuksia ja ensikäden tietoja, ovat kokeneet muilta kuultuihin tietoihin tukeutumisen ongelmalliseksi.⁶ Folkloristeille haastateltavien tukeutuminen kirjallisiin lähteisiin on aiheuttanut muunlaisia ongelmia. Kirjallista kulttuuria on pidetty uhkana autenttisen suullisen kerronnan säilymiselle. Näkemys on ilmennyt esimerkiksi siten, että tutkijat ovat keskittäneet huomionsa luku- ja kirjoitustaidottomiin kansanihmisiin tai suulliseen perinteeseen.⁷ Tämä käy implisiittisesti ilmi seuraavasta Sammatissa 1980-luvun alussa kirkkohistoriallista perinnettä keränneen haastattelijan keruukertomuksesta:

Sammatissa elää erittäin voimakkaana Elias Lönnrotin perinne. Kunnassa ollaan hyvin tietoisia omasta historiasta ja perinteistä. Ihmiset ovat myös oppineet yksityiskohtaisia tapahtumia oman kuntansa menneisyydestä. Toisaalta mielenkiinto omaan menneisyyteen näkyy sellaisena, että muistetaan tarkasti asioita. Esimerkiksi lukuspiirien rajat muistetaan hyvin jne. Joskus on jopa vaikea tietää kertooko haastateltava omasta kokemuksestaan, omista vanhemmilta tai muilta kuntalaisilta kuulemastaan tapahtumista vai kertovatko he Sammatin kirjoitettua historiaa. Esimerkiksi (A ja B) pitivät molemmat

haastattelun aikana käsillä Reino Silvanton Sammatti-kirjaa vuodelta 1930. Lönnrotilainen perinne siis sekä auttaa että haittaa kansanperinteen kerääjää.⁸

Tutkimukseni aikana olen joutunut toistuvasti toteamaan, että ei-akateemisten historiankirjoittajien joukon saatikka heidän tuottamiensa historian esitysten kuvaaminen ei ole yksinkertainen tehtävä. Minua ovat alkaneet kiehtoa henkilökohtaisen ja julkisen muistamisen vuorovaikutus, ei niinkään muistojen luotettavuuden arviointi tai omakohtaisuuden erottelu. Apuvälineitä olen löytänyt *popular memory* -teoriaksi nimitetystä brittiläisen kulttuurintutkimuksen (*cultural studies*) suuntauksesta ja siitä vaikutteita saaneesta nk. radikaalista muistitietotutkimuksesta (*radical oral history*).⁹ Radikaalin muistitietotutkimuksen edustajat ovat irtisanoutuneet tavanomaisesta totuuden käsitteestä ja suhtautuvat kerronnan sisältämiin ristiriitaisuuksiin, virheisiin, fantasioihin ja myytteihin pikemmin resurssina kuin ongelmana. Näitä tutkijoita yhdistää myös näkemys muistitietotutkimuksen dialogisesta luonteesta: haastattelija ja haastateltava osallistuvat molemmat haastattelussa tuotettavan tiedon syntyyn. Vaikka suuntaus on Suomessa vähän tunnettu, sen vaikutukset ovat välittyneet mm. Luisa Passerinin, Alessandro Portellin ja Alistair Thomsonin tuotannon kautta myös suomalaiseen muistitieto- ja historiantutkimukseen.¹⁰

Artikkelissani selvitän aluksi popular memory -tutkimussuuntauksen rantautumista suomalaiseen muistitietotutkimukseen erityisesti poliittisen historian tutkijan Jorma Kalelan ja folkloristi Seppo Knuutilan kirjoitusten kautta. Kalelan ja Knuutilan keskustelunavaus sai monen eri tieteenalan edustajan kiinnostumaan muistitietotutkimuksen tarjoamista mahdollisuuksista tarkastella "tavallisten" ihmisten menneisyyden tuottamistapoja ja historian tulkintoja. Akateemisten ja ei-akateemisten historiantutkijoiden eron suhtaudutaan näissä tutkimuksissa useimmiten annettuna, ja vain harvat tutkijat ovat kyseenalaistaneet eron olemassaoloa.¹¹ Artikkelini loppupuolella tarkastelen historiallisen asiantuntijuuden rakentumista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettuna asiantuntijakategoriana.¹² Erojen tarkastelemisen sijasta keskityn heidän ja akateemisten tutkijoiden välisiin yhtäläisyyksiin. En pidä ei-akateemisia historiankirjoittajien historian esityksiä sen "todellisimpina" tai "autenttisimpina" kuin akateemisten tutkijoiden, vaan katson, että kummallakin ryhmällä on yhtäläinen oikeus historiallisen tiedon tuottamiseen.¹³ "Ammattilainen" ja "amatööri" eivät ole pysyviä ominaisuuksia, amatööristä voi joissain tapauksissa tulla ammattilainen tai häneen voidaan alkaa suhtautua kuin ammattilaiseen.

Ammattilaistutkijakin voi joutua amatöörin asemaan, jos hän kirjoittaa historiantutkimuksen aiheesta, joka ei kuulu hänen erityisalaansa. Kysymys ei ole niinkään siitä, *mitä* asiasta sanotaan tai kirjoitetaan, vaan siitä *kuka* sanoo tai kirjoittaa kuin myös siitä, miten tämä historian esittämiseen oikeuttava status hankitaan tai saavutetaan, toisin sanoen historian ja muistamisen politiikasta.

*Popular memory*ysta kansanomaiseksi historiaksi

*Popular memory*¹⁴ termin vakiinnutti Birminghamin yliopiston *Centre for Contemporary Cultural Studies* -laitoksen piirissä vuosina 1979-1985 toiminut tutkijaryhmä *Popular Memory Group*. Richard Johnsonin johtamaan ryhmään kuului vaihteleva määrä tutkijoita. Alun perin innoituksensa nationalismiin ja kansakunnan muistiin liittyvistä kysymyksistä saaneelle ryhmälle *popular memory* merkitsi sekä tutkimuskohdetta että yhteiskunnallisten vaikutusten huomioimista tutkimuksenteossa. Ryhmä esitteli keskeiset teesinsä artikkelissa "Popular Memory: Theory, Politics and Method" (1982). Ryhmän perusajatuksena oli, että *historiatietoisuuden (sense of past)* synnyssä on huomioitava sekä *historian julkiset esitykset (public representations)* että *henkilökohtaiset muistot (private memory)*. Historian julkisilla esityksillä ryhmä tarkoitti museoiden, arkistojen ja muiden instituutioiden lisäksi median ja viihdeteollisuuden välittämiä ja ylläpitämiä historiakuvia ja -tulkintoja. Henkilökohtaisilla muistoilla se puolestaan tarkoitti yhteisöjen ja ryhmien jakamaa, arkipäivän tilanteissa välitettyä historiallista tietoa. Henkilökohtainen ja julkinen muistaminen kietoutuvat toisiinsa erottamattomasti; historian julkiset esitykset perustuvat alun perin yhteisöllisesti muovautuneisiin henkilökohtaisiin kokemuksiin ja päinvastoin.¹⁵

Hankalasti suomennettavassa *popular memory*'ssa on kysymys historiakulttuurista ja historiatietoisuuden muodostumisesta, mutta myös historian ja muistin politiikasta. Siinä muistaminen nähdään ennen kaikkea sosiaalisena prosessina, jolla ihmiset tekevät menneisyyttä ymmärrettäväksi ja muokkaavat sitä. Muistelija käsitetään aktiiviseksi toimijaksi, joka muistelee mennyttä vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnallisten ja kulttuuristen toimijoiden kanssa. *Popular memory* -suuntausta edustavia tutkijoita eivät kiinnosta niinkään muistamiseen liittyvät kognitiiviset prosessit, vaan tutkimuskohteeksi valikoituvat erilaiset kulttuuriset representaatiot,

kertomukset, muistomerkit, näyttelyt ja muut jokapäiväisen historian piiriin luettavat ilmiöt.¹⁶ Muistot eivät ole koskaan toisintoja alkuperäisistä kokemuksista, vaan ne muotoillaan kulttuuristen mallien, yhteisöllisten normien ja kerrontatilanteen vaatimusten mukaan joka kerta uudelleen. Omakohtaisen tiedon tai kokemuksen osuutta kaikesta kerrotusta on vaikea, jos ei peräti mahdotonta erottaa. Siksi muistojen autenttisuuden tai alkuperän selvittämisen sijasta on kiinnostavampaa selvittää, *miksi* jostakin kerrotaan niin kuin kerrotaan.

Jorma Kalela ja Seppo Knuuttila esittelivät *Popular Memory* -ryhmän ajatuksia Suomessa 1980-luvun kuluessa muistitietotutkimusta artikkeleissaan, jotka käsittelivät historialiikettä, suullista historiaa ja kansanomaista historiaa.¹⁷ Kalela oli kouluttanut paperiliittolaisia oman historiansa tutkijoiksi ja Knuuttila oli perehtynyt pohjoiskarjalaisen Sivakan kylän suulliseen historiaan. Kummankin tavoitteena oli löytää teoreettinen ja metodinen käsite, joka toisi subjektin *historiaa alhaalta* -liikkeelle. *Popular Memory* -ryhmän ohella Kalelaa olivat innoittaneet brittiläisen sosiaalishistorioitsijan Raphael Samuelin ajatukset omaehtoisesta historiantuottamisesta, *people's history*sta.¹⁸ Knuuttilaa taas olivat kiinnostaneet antropologian ajankohtaiset kysymykset etisistisestä ja emisistisestä tutkimuksesta ja niiden soveltuvuudesta kirjoituksettomien kulttuurien historian kirjoittamiseen.¹⁹ Kalela ja Knuuttila halusivat tavoittaa haastateltavan oman tavan ajatella, muistaa ja jäsentää omia kokemuksiaan. Heitä kiehtoi siis sellainen muistoina ja kertomuksina konkretisoituva menneisyys, josta silloinen akateeminen historiantutkimus ei ollut kiinnostunut ja jota se ei kyennyt tavoittamaan. Pyrkimys oli myös tieto-opillinen: tavoitteena oli tuottaa sellaista analyttistä ja kriittistä kuvaa menneisyydestä, jonka paikkansapitävyyttä ei arvioitaisi ulkopuolelta eli historiankirjoista käsin. Kumpikin painotti kahdenlaisen historian, ammattilaisten ja maallikoiden tuottaman historian olemassaoloa, mutta korosti, ettei näitä pidä käsittää toistensa vastakohtiksi vaan rinnakkaisiksi ilmiöiksi. Näkemys kahdenlaisesta historiasta kytkeytyi antropologi Robert Redfieldin yhteisötutkimuksista peräisin olevaan käsitepariin "suuri ja pieni traditio" suuren viitatessa korkeakulttuuriin ja viralliseen, pienen taas kansanomaiseen ja epäviralliseen.²⁰ Huolimatta termiin sisällyvistä rasitteista Kalela ja Knuuttila päätyivät nimittämään maallikoiden historiaa alkuun *kansanomaiseksi historiaksi*.

Popular Memory -ryhmän ajatuksiin pohjautuen Kalela esitteli 1987 ilmestyneessä artikkelissaan näkemyksensä historiatietoisuuteen vaikuttavasta kahdesta pääväylästä: historian julkisista

esityksistä sekä henkilökohtaisesta ja kollektiivisesta muistitiedosta eli kansanomaisesta historiasta²¹. Historian julkisilla esityksillä Kalela tarkoitti menneisyyttä koskevan tiedon välittäjiä, kuten historiantutkimusta, televisio-ohjelmia, museonäyttelyjä ja muistomerkkejä. Näistä useimmat edustavat vallanpitäjien muistia. Kansanomainen historia oli "kotona ja työpaikalla kerrottua ja puhuttua, sukulaisilta ja lähiympäristöstä omaksuttuja näkemyksiä. Kansanomainen historia välittyy perinteenä, se on historiaa, joka tavallaan 'tarttuu vaatteisiin' ja on yhteisön valvomaa historiaa."²² Vaikka Kalela on todennut, että historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian välinen ero on veteen piirretty viiva, niin näkemykseen on silti sisällynyt ajatus näiden kahden historiamuodon erityisyydestä. Tästä syystä Kalela on siirtynyt viime vuosina käyttämään kansanomaisen historian sijasta termiä *sosiaaliset muistit (social memories)*. Uudella termillä hän haluaa korostaa muistojen moninaisuutta ja niiden jatkuvaa vuorovaikutusta historian julkisten esitysten kanssa.²³

Folkloristi Outi Lehtipuro oli kiinnostunut muistitiedon ja historiallisen perinteen välittämistä historiantulkintoista jo 1970-luvun alussa,²⁴ mutta laajemmin folkloristit kiinnostuivat muistitietotutkimuksesta vasta 1980-luvulla.²⁵ Muistitiedon tarkastelemista kokemuskertomuksina tai folklorena - esimerkiksi historiallisia tarinoita, juoruja, anekdootteja ja uskomuksia sisältävinä kertomuksina - voi pitää nimenomaan folkloristiselle muistitietotutkimukselle tyypillisenä. Kertomukset ovat olleet ja yhä ovat tehokas väline tehdä näkyviksi yhteisön sisällä vallitsevia eroja ja jännitteitä, harjoittaa sosiaalista kontrollia ja hallita usein ankaran sosiaalisen todellisuuden nostattamia tunteita.

Termi kansanomainen historia²⁶ yleistyi 1980-luvun lopulla folkloristissa muistitietotutkimuksissa, joissa käsiteltiin "tavallisten ihmisten" muistelua ja historian tulkintoja. Yhteistä folkloristien määritelmissä on näkemys siitä, että kansanomainen historia omaksutaan lähiomaisilta ja tuttavilta kotona ja työpaikoilla, että se on ympäröivän yhteisön valvomaa, yhteisön omiin tarpeisiinsa muokkaamaa ja että se kuvastaa ryhmän omaa ja itsenäisesti tuottamaa, totena pidettyä käsitystä menneisyydestä. Määritelmissä toistuu lisäksi näkemys siitä, että kansanomainen historia on historian valtavirran ulkopuolelle syystä tai toisesta jätettyjen, marginaaliryhmien tai hävinneiden historiaa.

Punaisten muistelukerrontaa vuodesta 1918 tutkinut Ulla-Maija Peltonen luonnehtii

kansanomaista historiaa seuraavasti:

Kansanomainen historia tai etnohistoria on vakiintunut edustamaan tutkimussuuntaa, jossa menneisyys joko hahmotetaan pelkästään tutkittavien omasta näkökulmasta, kulttuurin sisältä tai se konstruoidaan kaikista käytettävissä olevista lähteistä. Tässä asetelmassa voidaan nähdä myös vähemmistökulttuurin edustajan epäily sellaista historiankirjoitusta ja -tutkimusta kohtaan, joka yrittää unohtaa toisaalta yksilöllisen kokemuksen ja toisaalta vähemmistön etnisen, kollektiivisen muistin.²⁷

Salmin siirtokarjalaisten itsetajuntaa tutkineen Kaija Heikkisen määritelmässä korostuu kansanomaisen historian tuottajien marginaalisuus:

Kansanomaisessa historiassa tulee esiin tuottajiensa, jonkin luokan, sosiaalisen tai etnisen ryhmän tai vaikkapa vieläkin pienemmän yksikön oma näkemys menneisyydestään. Se on sellaisten ryhmien historiaa, jotka marginaalisuutensa takia saavat huonosti historianäkemystään esille akateemisen historian kautta. Siihen ei ilman muuta kuulu pelkästään pitäytyminen muistitiedossa, vaan oleellista on historian näkökulma ja siinä ilmenevä ryhmän itseidentifikaatio.²⁸

Temaattisilta painopisteiltään kansanomaisen historian nähdään keskittyvän pääasiassa omaelämäkerrallisiin ja arkielämää lähellä oleviin aiheisiin. Akateemisen historian katsotaan muodostavan kehyksen, jonka puitteissa omista kokemuksista kerrotaan, mutta historian julkisten esitysten vaikutusta historian tulkintoihin ei määritelmässä eksplisiittisesti todeta.

Paikallishistorialliset asiantuntijat Sammatissa

Akateemisen historian tutkimuksen vähäisyyden vuoksi lähes kaikki Sammatin vuotta 1918 koskeva historiankirjoitus on ei-akateemisten historianantutkijoiden tuottamaa. Sisällissotaa seuranneina vuosikymmeninä punaiset ja valkoiset julkaisivat sodan uhrien kuvia erilaisissa muistojulkaisuissa. Valkoiset, joille julkinen muistelu oli sallittua, kirjoittivat kokemuksistaan suojeluskunnan lehdissä, kuten *Sarkatakissa* ja *Hakkapeliitassa*.²⁹ 1930 ilmestyi Reino Silvannon

paikallista luontoa ja pitäjän seurakunta- ja taloushistoriaa käsittelevä paikallishistoria *Sammatti*. Kirjassa ei käsitelty paikkakunnan vuoden 1918 tapahtumia. Ratkaisu ei ollut ainutlaatuinen, sillä 1980-luvulle asti ajanjakso on useimmissa paikallishistorioissa arkaluontoisuutensa vuoksi joko ohitettu kokonaan tai jätetty vähälle huomiolle.³⁰ Kansanedustaja Sylvi-Kyllikki Kilpi kirjoitti toimittaja Jenny Pajusen 1970-luvun alussa tekemien haastattelujen pohjalta lyhyen kuvauksen "Mietteitä Sammatin hautausmaalla" (1972) kunnioittaakseen paikkakunnalla teloitettujen ja muiden punaisten kohtaloita.³¹ Romanissaan *Vetää kaikista ovista* (1974) Eeva Joenpelto viittasi lyhyesti syksyllä 1918 tapahtuneeseen pommiräjähdykseen, jossa kuoli paikallisen suojeluskunnan päällikön vaimo. Muutamalla rivillä hän tuli tahtomattaan herättäneeksi taas kerran murhaajan henkilöllisyyttä koskevan keskustelun, joka ei ole laantunut täysin vielääkään. Tauno Tukkinen kirjoitti Sammatin vuoden 1918 tapahtumista ensin artikkelin (1992) ja myöhemmin kirjan *Teloittajien edessä* (1999). Veikko Kallion toimittamassa paikallishistoriassa *Sammatti. Elias Lönnrotin kotipitäjä* (2002) vuotta 1918 tarkastelee ensimmäistä kertaa historian tutkija.

Väitöskirjaani varten olen haastatellut useita Sammatin vuotta 1918 omatoimisesti tutkineita henkilöitä, joilla on myös enemmän tai vähemmän tunnustettu asiantuntija-asema yhteisössä. Paikallishistoriallisen asiantuntijan odotetaan suhtautuvan kohteeseensa vakavasti, olevan objektiivinen, tietävän faktat ja pysyvän totuudessa.³² Haastateltavat, joiden suvut olivat asuneet sukupolvien ajan Sammatissa, korostivat mielellään tätä seikkaa. Se oli yksi keino korostaa omaa paikallishistoriallista auktoriteettia. Paikallishistoriallisia asiantuntijoita yhdisti kiinnostus historiaan: kaikki ilmoittivat olleensa "aina" kiinnostuneita menneisyydestä ja tästä syystä pienestä pitäen kuunnelleen muiden kertomuksia menneisyyden tapahtumista, lukeneensa paljon ja kartuttaneet eri tavoin tietojaan:

Kertoja: -- aina joka paikkaan täyty pistää nokkansa, mikä pikkuisenkin jotain poikkeavaa, nii sinne pitäis aina päästä kattomaan.

Haastattelija: No, ootteks te nyt keränny näit tietoi ihan kun oman kiinnostuksen vuoksi vai?

Kertoja: Juu, ihan, ihan muuten vaan, kun mää olen tota niin aina pistäny ylös, kun mää olen paikal ja sitten omat muistiinpanot ja sitten omien muistin mukaan ja sit viäl, kun mää olen näit vaan, et on kuultu toisilta ja sitten yhtä ja toista semmost. Kyl mul on muitakin asi-

oita pantu muistiin. Kyl niist on aika, aika nippu että.³³

Kaikilla heillä oli hallussaan alkuperäisaineistoja, kellä punakaartin jäsen- tai palkkaluettelo, kellä jonkun punaisiin kuuluneen kalenteri, valokuvia ja postikortteja. Omaelämäkertojen ja historiallisten romaanien lisäksi kaikki lukivat paikallishistorioita ja muuta historiallista tutkimuskirjallisuutta. He viittasivat Jaakko Paavolaiseen, Ulla-Maija Peltoseen sekä *Suomen sotasurmat 1914-1922* -projektiin. Eräät olivat hyödyntäneet myös arkistojen asiakirjakokoelmia ja Internetiä.

Paikallishistorialliset asiantuntijat olivat oma-aloitteisia haastateltavia, jotka johdattivat haastattelua itse aktiivisesti eteenpäin. Vaikka koin haastattelujen aikana, että minulla oli vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa haastattelujen kulkuun, edustin haastateltaville silti jonkinlaista auktoriteettia. Haastattelijan rooliani voisi kutsua vahvistajaksi: paikallishistoriallisilla asiantuntijoilla oli oma näkemyksensä tapahtumista, johon he hakivat minulta, akateemiselta asiantuntijalta, vahvistusta. He eivät tyytyneet pelkästään kuluttamaan historian julkisia esityksiä vaan ottivat niihin kantaa ja olivat hyvin perillä historian esittämisen konventioista. He eivät myöskään toistaneet automaattisesti ja punnitsematta paikkakunnalla yleisesti jaettuja käsityksiä tapahtumien kulusta, vaan niitäkin pohdittiin ja arvioitiin eri näkökulmista. He pyrkivät objektivisuuteen ja vakuuttavuuteen sekä osoittamaan väitteidensä todenperäisyyden. Runsaiden kirjallisuusviitteiden lisäksi heille oli ominaista esittää kertomansa tueksi tarkkoja päivämääriä, tapahtumapaikkoja sekä muita eksakteja tietoja. Lisäksi he vahvistivat väitteitään yhteisön arvostamien henkilöiden silminnäkiätodistuksilla.³⁴ Paikallishistoriallisten asiantuntijoiden tavoitteena ei ollut kilpailla akateemisten historioitsijoiden kanssa vaan täydentää historiantutkimusta omalta osaltaan. Motiivikseen oman historiansa tutkijat ilmoittivat oman suvun ja kotiseudun historian selvittämisen ja halun ymmärtää mitä sisällissodan aikana tapahtui ja miksi.

Matematiikan lehtori Tauno Tukkinen on julkaissut toista kymmentä omakustanneteosta Sammatin ja muiden paikkakuntien vuoden 1918 tapahtumista ja punaisten henkilötappiosta. Tässä yhteydessä luen myös Tukkinen paikallishistoriallisiin asiantuntijoihin, koska hänellä ei akateemisesta tutkinnosta huolimatta ole historioitsijan koulutusta. Toisin kuin muut paikallishistorialliset asiantuntijat Tukkinen haluaa julkaista tutkimustuloksiaan ja on tietoinen

historiankirjoittajan roolistaan ja esiintyy julkisuudessa "sisällissodan tutkijana" tai "tietokirjailijana", mutta ei esimerkiksi paikallishistorioitsijana. Tukkinen ei epäröi kritikoida akateemisten historioitsijoiden tutkimuksia tai haastaa tutkijoita paneutumaan samalla intensiteetillä lähteisiin kuin hän on itse tehnyt.³⁵ Suhtautuminen Tauno Tukkiseen on selvästi muuttunut Sammatissa 1990-luvun alusta, jolloin Tukkinen julkaisi ensimmäiset kirjoituksensa paikallislehdissä ja haastateltavani suhtautuivat avoimen kriittisesti lehtikirjoituksiin. Aloittaessani väitöskirjatutkimukseni 1990-luvun loppupuolella sain pian tottua siihen, että jokaisella haastateltavallani oli Tukkisen kirjoittama artikkeli tai teos edessään ja, että haastattelun kuluessa hänen kirjoituksiin ja sanomisiin viitattiin jatkuvasti. Sammattilaisille vähintään yhtä tärkeä kuin tekstin sisältö oli itse teko, se että vihdoinkin joku katsoi heidän kokemuksensa julkisuuden arvoiseksi.

Historian eriarvoiset asiantuntijat

Historiantutkimusta, kuten monien muidenkin tieteenalojen tutkimusta, on harjoitettu ja harjoitetaan jatkuvasti akateemisten instituutioiden ulkopuolella. Brittiläisten noin 350 ei-akateemisen historiantutkijan tutkimustyötä selvittänyt John H. McKay ei löytänyt merkittäviä eroja ei-akateemisten ja akateemisen koulutuksen saaneiden historian tutkijoiden työskentelytapojen välillä tai tutkimusten tasossa. Ainoa hänen havaitsemansa selvä ero oli se, että ei-akateemisten töitä ei vertaisarvioitu akateemisten tutkimusten tapaan.³⁶ Akateemisten instituutioiden ulkopuolella tehtävää tutkimusta tarkastellut Ruth Finnegan katsoo, että ammattilaisten ja amatöörien välisten erojen synnyttämisessä on pohjimmiltaan kysymys siitä, miten "tutkimus" ja "tieto" määritellään. Niillä voidaan tarkoittaa mitä tahansa aktiivisesti, huolellisesti ja systemaattisesti suoritettua selvitystyötä ja sen tuloksia, tai ne voidaan rajata koskemaan vain tiettyjen tahojen, esimerkiksi akateemisten instituutioiden, harjoittamaa toimintaa.³⁷ Vastaava ilmiö on tunnistettavissa myös tieteensisäisissä hierarkioissa. Paikallishistoriallinen tutkimus on eräs niistä aloista, jotka ovat kärsineet arvostuksen puutteesta, koska kaikki historiantutkijat eivät ole pitäneet sitä riittävän tieteellisenä.³⁸ Myös sukututkijat ovat kokeneet historiantutkijoiden ohittavan heidät.³⁹

Suhteessa niiden määrään ei-akateemisten historiantutkijoiden töistä löytyy harvoja akateemisten

historian tutkijoiden tekemiä arvioita. Yksi esimerkki on historiantutkija Kristiina Kalleisen arvio *Suomen sotasurmat 1914-1922* -projektin piirissä tehdystä paikallis- ja harrastajatutkimuksesta *Työväentutkimus*-lehdessä.

-- Viime vuonna ovat kansalaissodassa surmansa saaneita tutkineet erityisesti Tauno Tukkinen ja Arvo Santonen. Tukkinen teokset ovat *suhteellisen laajaan lähdeaineistoon perustuvia* paikallishistoriallisia selvityksiä vuoden 1918 uhreista. Tauno Tukkinen käyttää paljon mm. haastatteluja. Hän on löytänyt vuonna 1901 syntyneen henkilön ja haastatellut häntä vuonna 2001! Täytyy muistaa, että muistitiedon käyttöön liittyy aina lähdekriittisiä ongelmia. Mutta suurin merkitys Tukkinen teoksilla on hänen kuvaamilleen paikkakunnille ja niiden asukkaille. Jossain määrin tämä sama pitää paikkansa myös Santosen kohdalla. Hänen tutkimuksensa Euran, Honkilahden ja Hinnerjoen asukkaiden kohtaloista 1917-1918 *on laadittu jossain määrin enemmän historiantutkimuksen metodein* kuin Tukkinen teokset. *Santosenkin tutkimuksen ongelmana on sen suuri yksityiskohtaisuus ja suurten linjojen puute. Mutta kuten edellä totesin, Tukkinen ja Santosenkin teoksilla on tarkkojen paikkakuntakohtaisten tietojen takia suurin merkitys juuri paikallishistorian harrastajille ja sukututkijoille.*⁴⁰

Historiantutkijana Kalleinen kiinnittää arviossaan huomiota lähdeaineistojen laajuuteen ja historiantutkimuksen metodien käyttöön. Lisäksi hän toteaa, että molempien tekijöiden ongelmana on tutkimusten yksityiskohtaisuus ja suurten linjojen puute. Kalleinen tunnustaa, että selvityksillä on merkitystä kuvattujen paikkakuntien asukkaille, paikallishistorian harrastajille ja sukututkijoille, mutta arviosta on luettavissa, että kummankaan tekijän teokset eivät täytä historiantutkimukselle asetettuja vaatimuksia vaan edustavat lähinnä tapahtumahistoriaa. Arvioiduilta tutkijoilta puuttuvat siis keskeiset ammattihistorioitsijan ominaisuudet: lähteiden analysointimenetelmien hallinta, kyky kriittiseen arviointiin sekä menneisyyttä koskevien hyväksytyjen selitysten, tulkintojen ja esitystapojen tuntemus.⁴¹ Vastaavanlaiseen tulokseen päätyi Ahvenanmaalla ja Turunmaan saaristossa asuvia paikallishistoriallisia asiantuntijoita tutkinut folkloristi Anne Bergman.⁴² Siitä huolimatta, että Bergman arvosti tutkittaviaan paikallisen historiallisen perinteen asiantuntijoina, hän ei katsonut heidän tuottamiensa tutkimusten täyttävän tieteellisen tutkimuksen kriteerejä ja katsoi, että tästä syystä heidän tuottamaansa historiaa oli tästä syystä tarkasteltava omana genrenään, etnohistoriana.

Siitä huolimatta, että Tauno Tukkinen omakustanteina tehdyt selvitykset vuodesta 1918 eivät päässeet mukaan *Suomen Sotasurmat 1914-1922* -projektin loppuraporttiin,⁴³ on hänestä vähitellen kehittynyt entistä tunnetumpi sisällissodan ja paikallishistorian asiantuntija. Joulukuussa 2006 *Suomen Kuvalehti* pyysi Tukkiselta arviota *Suomen Sotasurmat 1914-1922* -projektin esittämistä rintamatappioluvuista ja helmikuussa 2007 mediassa keskusteltiin siitä, miksi Kjell Westö ei ollut maininnut Finlandia-palkitun romaaninsa *Missä kuljimme kerran* (2006) jälkisanoina lainanneensa yhden kohtauksen Tukkiselta.⁴⁴ Hänestä on tehty jopa tv-dokumentti.⁴⁵ Tapahtuneesta muutoksesta kertoo myös se, että *Teloittajien edessä* -teos löytyy viimeaikoina julkaistujen sisällissotaa käsittelevien historiantutkimusten lähdeluetteloista muun tutkimuskirjallisuuden joukosta.⁴⁶

Lopuksi

Erityisesti kansainvälisen muistitietotutkimuksen piirissä vaikuttanut *popular memory* -teoriaksi kutsuttu tutkimussuuntaus tuli Suomessa tunnetuksi 1980-luvun alkupuolella kansanomaisena historiana tarkoittaen muistitietona välittyviä historiantulkintoja, muistitietotutkimuksen keinoin tuotettuja historianesityksiä sekä akateemisen historian rinnalla esiintyvää historiankirjoituksen lajia. Jaoin itsekin alkuun näkemyksen kahdesta erillisestä historian muodosta. Ajan mittaan kuitenkin huomasin, että näin määriteltynä *Popular Memory* -ryhmän ja Raphael Samuelin historiakulttuuria, historiatietoisuuden muodostumista sekä historian ja muistin politiikkaa tarkastelevasta *popular memory* -käsitteestä oli muodostunut aivan liian suppea. Tässä merkityksessä se johtaa helposti essentialismiin, ajatukseen, että ei-akateemisten tuottama historia olisi lähtökohtaisesti jotain muuta kuin historian ammattilaisten tuottama historia. Positiivisesti maallikoiden historian tulkintoihin suhtautuvat tutkijatkin lähes poikkeuksetta ottavat esiin akateemisten ja maallikoiden erilaiset kiinnostuksen kohteet. Maallikoiden ei katsota olevan kiinnostuneita poliittista tapahtumista, sodista, hallitsijoista, vuosiluvuista tai muista "oikean" historian piiriin kuuluvista asioista, vaan "lähiympäristöön liittyvistä", "arkisista" ja "pienistä" asioista".⁴⁷ On totta, että monia maallikoita ei välttämättä kiinnosta tapahtumien laaja kontekstualisoiminen tai tulkintojen tietoteoreettinen arvioiminen, joka on usein keskeistä historiantutkijoille. Maallikkojen arvotuksia ei kuitenkaan pidä tulkita

yksinomaan välinpitämättömyydeksi akateemisen historian tutkimuksen tavoitteita kohtaan tai kykenemättömyydeksi ymmärtää akateemista historiaa. Ei-akateemisten historian esitykset eivät välttämättä poikkea niin kauas akateemisesta historian tutkimuksesta kuin yleensä ajatellaan, mutta ne eivät myöskään ole ilman muuta tasa-arvoisempia, autenttisempia tai ongelmattomampia kuin akateemisesti tuotetut historian tutkimukset.

Tavat ja rajaukset, joilla ei-akateemisten historian tulkinnat ja esitykset määritellään omaksi lajikseen, eivät ole yhteneväisiä. Määritelmien ongelmallisuus paljastuu, jos tarkastellaan muistitietohankkeita, joihin on koottu eri alojen asiantuntijoiden muistoja. Entisiä ja nykyisiä poliitikkoja on haastateltu *Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektia*⁴⁸ sekä *Eduskunta ja suomalainen kansanvalta* -tutkimussarjaa⁴⁹ varten. Yhteiskunnallisia ja taloudellisia päättäjiä on haastateltu 1990-luvun lamasta⁵⁰ ja Joensuun yliopiston henkilökuntaa yliopiston kolmikymmenvuotisesta historiasta.⁵¹ Näissä projekteissa haastateltujen henkilöiden muistoja, käsityksiä ja näkemyksiä ei kukaan nimitä kansanomaiseksi historiaksi tai etnohistoriaksi, vaikka viime kädessä nämäkin asiantuntijat kuuluvat ei-akateemisten historian kirjoittajien kategoriaan. Näiden muistelijoiden yhteiskunnallinen asema tekee heidän muistoistaan vakuuttavampia (totuudenmukaisempia ja objektiivisempia) kuin tavallisten ihmisten.

Historiallista asiantuntijuus on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettu kategoria, joka antaa tietyille ihmisille muita suuremman oikeuden esittää hyväksyttäviä tulkintoja menneisyydestä. Artikkelissa esittelemäni ammattilaiset paikallishistorialliset asiantuntijat jakoivat tietyt Sammatin vuotta 1918 koskevat käsitykset ja rakensivat omat historian tulkintansa näiden mukaiseksi, mutta noudattivat siinä akateemisen historian tutkimuksen konventioita. Ammattihistorioitsijoiden tavoin he pyrkivät objektivisuuteen ja vakuuttavuuteen sekä osoittamaan väitteidensä todenperäisyyden. Sen sijaan, että näiden ei-akateemisten historian tutkijoiden tekemät tutkimukset luokitellaan lähtökohtaisesti omaksi historian kirjoituksen lajikseen, niihin olisi suhtauduttava samalla tavoin kuin akateemisten historian tutkijoiden tutkimuksiin - esitettyjen argumenttien ja tutkimustulosten hedelmällisyyden perusteella, varsinkin jos ne on tarkoitettu vakavasti otettavaksi historian tutkimukseksi. Kysymys on siis tutkimiseen liittyvästä vallankäytöstä eli siitä kuka päättää, kuka saa tutkia sekä siitä, mitä ja miten saa tutkia ja ennenkaikkea siitä, mikä tutkimus hyväksytään oikeaksi historian tutkimukseksi.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Helsingin Yliopisto

Kirkkohistorian laitoksen kirkollisen kansanperinteen kysely (SKHJ).

Kansan arkisto

Jenny Pajusen kokoelmat (KA).

Turun yliopisto

Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TKU-arkiston kokoelmat (TKU).

Aikakaus- ja sanomalehdet

Hakkapeliitta 15-16/1938.

Ilta-Sanomat 6.2.2007.

Sarkatakki 4/1926 ja 11/1926.

Suomen Kuvalehti 12/2006.

Muisto- ja kaunokirjallisuus

Boström, H. J., *Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja*. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja V. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1927.

Joenpelto, Eeva, *Vetää kaikista ovista*. Porvoo, WSOY 1974.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki, "Mietteitä Samatkan hautausmaalla." Teoksessa *Ennen ja jälkeen vuoden 1918*. Vuoden 1918 Kansalaissodan Muistomerkkiyhdistys r.y., 1972, pp. 59-62.

Linna, Väinö, *Täällä Pohjantähden alla II*. Porvoo, WSOY 1960.

Työväen kalenteri 1920.

Westö, Kjell, *Missä kuljimme kerran*. Helsinki, Otava 2006.

TV-ohjelmat

K-rappu. Ohjelma esitetty 6.2.2007 TV1.

Tukkisen kirjanpito. Holmila, Paula (toim.). TV-dokumentti esitetty 26.10.2004 TV1.

Elektroniset lähteet

Ylen Tositarina-dokumenttiohjelmasarja. Arkisto: *Tukkisen kirjanpito*.

[online] < http://www.yle.fi/tositarina/arkisto/syksy_2004/tukkisen_kirjanpito.htm >
[26.1.2007]

Eduskuntatutkimuksen projekti. *Eduskunnan satavuotisen historian kirjoitushanke*.

[online] < <http://www.soc.utu.fi/polhist/eduskunta/Projektin%20esittely.htm> > [26.1.2007]

Perinteentutkimuksen terminologia

[online] <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm> [26.1.2007]

Kirjallisuus

Alho, Olli, "Historia, kansanomaisen historia ja kulttuurien tutkimus." *Suomen Antropologi* Vol. 1 (1977), pp. 3-7.

Ashplant, T. G. & Dawson, Graham & Roper, Michael, "The politics of war memory and commemoration: contexts, structures and dynamics." In Ashplant, T. G. & Dawson, Graham & Roper, Michael (eds.), *The Politics of War Memory and Commemoration*. Routledge Studies in Memory and Narrative. Routledge, New York & London 2000, pp. 3-86.

Bergman, Anne, "Lokalhistoria som berättartradition." I Eriksen, Anne & Garnert, Jan & Selberg, Torunn (red.), *Historien in på livet: diskussioner om kulturarv och minnespolitik*. Nordic Academic Press, Lund 2002, pp. 217-237.

- Berliner, David, "The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology." - *Anthropological Quarterly* 78:1 (2005), pp. 197-211. [online] http://muse.jhu.edu/journals/anthropological_quarterly/v078/78.1berliner.html > [26.1.2007]
- Bommes, Michael & Wright, Patrick, "Charms of residence: the public and the past." In Johnson, Richard & al. (eds.), *Making Histories: Studies in History-writing and Politics*. Hutchinson, London 1982, pp. 253- 302.
- Burke, Peter, *Varieties of Cultural History*. Polity Press, Cambridge 1997.
- Davis, Natalie Zemon, "Who owns history?" In Ollila, Anne (eds.), *Historical Perspectives on Memory*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999, pp. 19- 34.
- Dawson, Graham, *Soldier Heroes. British Adventure, Empire and the Imagining of masculinities*. Routledge, London & New York 1994.
- Fentress, James & Wickham, Chris, *Social Memory. New Perspectives on the Past*. Blackwell, Oxford & Cambridge 1992.
- Finnegan, Ruth, "Introduction: Looking Beyond the Walls" In Finnegan, Ruth (ed.), *Participating in the Knowledge Society. Researchers Beyond the University Walls*. Palgrave MacMillan, Hampshire & New York 2005, pp. 1-19.
- Graae, Kristiina & Hietala, Marjatta. *Suullista historiaa. Veteraanikansanedustajat*. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 1. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1994.
- Green, Anna, "Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates." *Oral History* Vol. 32: 2 (2004), pp. 35- 44.
- Heikkinen, Kaija, *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuun Yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 9. Joensuun yliopisto, Joensuu 1989.
- Heimo, Anne, "Vuoden 1918 muistin paikat Sammatissa." *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran Vuosikirja 43. Suomen Kielen Seura, Turku 2001. pp. 135- 156.
- Heimo, Anne, "The Use of Eyewitness Testimony in Constructing Local history. What *really* happened during the 1918 Finnish Civil War in Sammatti?" In Lehtimäki, Markku, Leisti, Simo & Rytönen, Marja (eds.), *Fictionality of Non-Fictionality. Literary Constructs and Historical Contexts*. University of Tampere, Tampere 2007.
- Heimo, Anne & Ulla-Maija Peltonen, "Memories and histories, public and private: the Finnish Civil War in 1918." In Hodgkin, Kate & Radstone, Susannah (eds), *Memory, History, Nation: Contested memories*. Studies in Memory and Narrative. Transaction Publishers, New Brunswick. 2006, pp. 42-56. [2003]

- Hodgkin, Kate & Radstone, Susannah, "Introduction: Contested Pasts." In Hodgkin, Kate & Radstone, Susannah (eds), *Memory, History, Nation: Contested Memories*. Studies in Memory and Narrative. Transaction Publishers, New Brunswick, 2006, pp. 1-21. [2003]
- Johnson, Richard & al., "Popular Memory: Theory, Politics and Method." In Johnson, Richard & al. (eds.), *Making Histories: Studies in History-Writing and Politics*. Hutchinson, London 1982, pp. 205-252.
- Jokinen, Arja, "Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen." Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere 1999, pp. 126-159.
- Kalela, Jorma, "Muistitietotutkimus ja historialiike." *Kotiseutu* 1/1984a, pp. 4-5.
- Kalela, Jorma, "Mitä on kansanomaisen historia?" *Kotiseutu* 4/1984b, pp. 179-182.
- Kalela, Jorma, *Aika, historia ja yleisö. Kirjoituksia historian tutkimuksen lähtökohdista*. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 1993.
- Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus & Hanki ja Jää, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma, "Politics of history and history politics. Some conceptual suggestions as to political aspects of history." Teoksessa Valenius, Johanna (toim.), *Ajankohta*. Poliittisen historian vuosikirja 2004, pp. 5-26.
- Kalela, Jorma, "Muistitiedon näkökulma historiaan." Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitieto - Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Kalleinen, Kristiina, "Uusinta tutkimusta vuodesta 1918. Sotasurmaprojekti eli Suomessa vuosina 1914-1922 sotaoloissa menehtyneet." *Työväentutkimus* 2002, pp. 27-30.
- Kallio, Veikko, *Sammatti. Elias Lönnrotin kotipitäjä*. Otava, Helsinki 2002.
- Kansteiner, Wulf, "Finding meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies." *History and Theory* 41/2002, pp. 179-197.
- Kantola, Anu, *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsingin yliopiston viestinnän laitos ja Loki-kirjat, Helsinki 2002.
- Katajala, Kimmo, "Paikallishistorian kriisi vai uusi mahdollisuus?" Teoksessa Pitkänen, Pirkko (toim.), *Menneisyyden merkitys. Historian suuret ja pienet kertomukset*. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXI. HYOL, Joensuu 1992, pp. 175-201.
- Knuuttila, Seppo, "Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat - kansanomaisen historian tutkimuskoe." Teoksessa Saloheimo, Veijo (toim.), *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasinmäestä.*

- Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 61. Joensuun Yliopisto, Joensuu 1984, pp. 131-155.
- Knuuttila, Seppo, *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailman kuvan aineksena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 554. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Kuusiluoma, P. T., "Historiantutkijoiden ja sukututkijoiden suhteesta." *Genos* Vol 75 No 2 (2004), p. 65.
- Lappalainen, Jussi T., "Valkoinen ja punainen väki." Teoksessa Rantatupa, Heikki (toim.), *Paikallisyhteisö ja sotalaitos*. Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja 5. Paikallishistoriallinen toimisto r.y. 1983, pp. 113-119.
- Lehtipuro, Outi, *Hauhon Hyömäki perinneyhteisönä. Folkloristinen osatutkimus*. Turun Yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja 11.: Turun Yliopisto, Turku 1972.
- Makkonen, Elina, *Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia*. Joensuun, Joensuun yliopisto 2004.
- McKay, John H., "Community Historians and Their Work Around the Millenium" In Finnegan, Ruth (ed.), *Participating in the Knowledge Society. Researchers Beyond the University Walls*. Palgrave MacMillan, Hampshire & New York 2005, pp. 124-137.
- Paavolainen, Jaakko, *Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori*. Tammi, Helsinki 1967.
- Passerini, Luisa, *Fascism in Popular Memory: the Cultural Experience of the Turun Working Class*. Cambridge University Press, Cambridge & New York 1988.
- Peltonen, Ulla-Maija, *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 657. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996.
- Peltonen, Ulla-Maija, "Muistitieto folkloristiikassa." Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitieto - Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Perks, Robert & Thomson, Alistair, "Critical developments: introduction." In Perks, Robert & Thomson, Alistair (eds.), *The Oral History Reader*. Routledge-Taylor & Francis Group, New York & London 2004, pp. 1-8. [1998]
- Portelli, Alessandro, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press, Albany 1991.
- Portelli, Alessandro, *The Battle of Valle Giulia. Oral History and the Art of Dialogue*. The University of Wisconsin Press, Madison 1997.

- Potter, Jonathan, *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage, London & Thousand Oaks & New Delhi 2000. [1996]
- Pöysä, Jyrki & Timonen, Senni, "Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa." Teoksessa Kurki, Tuulikki (toim.), *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004, pp. 218-254.
- Roselius, Aapo 2007. *Teloittajien jäljillä. Valkoisten väkivalta Suomen sisällissodassa*. Tammi, Helsinki.
- Rosenzweig, Roy & Thelen, David, *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life*. Columbia University Press, New York 1998.
- Salmi-Niklander, Kirsti, *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 967. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Samuel, Raphael, "People's History" In Samuel, Raphael (ed.), *People's History and Socialist Theory*. Routledge & Kegan Paul, London 1981, pp. xi-xxxix.
- Samuel, Raphael, *Theatres of Memory. Volume 1: Past and Present in Contemporary Culture*. Verso, London & New York 1994.
- Silvanto, Reino, *Sammatti. Kuvauksia sen ja lähiseudun luonnosta, historiasta ja Elias Lönnrotista y.m.* Otava, Helsinki 1930.
- Summerfield, Penny, *Reconstructing women's wartime lives. Discourse and subjectivity in oral histories of the second World War*. Manchester University Press, Manchester & New York 1998.
- Sääskilahti, Nina, *Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos 1997.
- Thomson, Alistair, *Anzac Memoirs. Living with the Legend*. Oxford University Press, Melbourne etc. 1994.
- Tommila, Päiviö, "Paikallishistorian tutkimus eilen ja tänään." Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.), *Paikallishistoria*. Gummerus, Jyväskylä 1996, pp. 9-25.
- Tikka, Marko, *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa 1918-1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki 2006.
- Tikka, Marko, "Valhe, emävalhe, muistitieto, asiakirja? Historiantutkijan näkemys arkistoaineistojen, erityisesti muistitiedon käytön eettisistä ongelmista ja asiaan liittyviä kokemuksia." *Elore* 2/2002. [online] <http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_02/tik202.html>

[26.1.2007]

Tukkinen, Tauno, "Sammatin ja Karjalohjan tapahtumia 1917-1918." *Kruuhu* 1991. Kotiseudun vuosikirja 3. Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävät ja Lohjan museo, Lohja 1992, pp. 39-66.

Tukkinen, Tauno, *Teloittajien edessä. Ihmiskohtaloita Karjalohjalla, Sammatissa, Nummella, Pusulassa, Nurmijärvellä, Vihdissä ja Inkoossa 1918*. Tuomo Tukkinen, Karjalohja 1999.

Tukkinen, Tauno, *Kumpujen yöstä. Kuolleiksi julistettujen punaisten kohtaloita. Opas tutkijoille*.

Tauno Tukkinen, Karjalohja 2004.

Virrankoski, Pentti, *Haastattelumenetelmän käyttö historiantutkimuksessa*. Turun yliopisto, Turku 1996. [1980]

Westerlund, Lars (toim.), *Sotaoloissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet*. Tilastoraportti.

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2004.

VIITTEET

¹ Samuel 1994, 8.

² Heimo 2001, 136.

³ Kansanomaisuuden kritiikistä ks. Knuutila 1992, 61; Säaskilahti 1997, 58-65.

⁴ Paavolainen 1967, 166-167, 174.

⁵ Heimo & Peltonen 2006.

⁶ Ks. esim. Virrankoski 1996; Tikka 2002.

⁷ Salmi-Niklander 2004, 36-37. Tämä näkyy myös pyrkimyksissä erottaa perinteen joukosta aineisto, joka välittömästi tai välillisesti pohjaa kirjallisiin ja painettuihin lähteisiin nimittämällä tätä *bookloreksi* (<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#booklore>) tai merkitsemällä arkistoaineisto *fakelore* tarkoittavalla f-signumilla (Pöysä & Timonen 2004, 246).

⁸ SKHJ, 1984.

⁹ Radikaali muistitietotutkimuksen edustajia on luonnehdittu myös oral history'n "antipositivistiseksi siiveksi" (Fentress & Wickham 1992, 89 viite 2).

¹⁰ Passerini 1988; Portelli 1991; 1997; Thomson 1994.

¹¹ Eron olemassaoloa ovat kyseenalaistaneet mm. Finnegan 2005; Samuel 1994, 4-5, passim.; Rosenzweig & Thelen 1998, 31-36; Kansteiner 2002, 184.

¹² Retorisessa diskurssianalyyssissä kategorioilla oikeuttamisella (*category entitlement*) tarkoitetaan sitä, että ihmisten oikeus tietynlaiseen tietoon ja tietämykseen riippuu siitä, mihin kategoriaan hänet on sijoitettu. (Potter 2000, 132-133; Jokinen 1999, 135-136.

¹³ Ks. myös Davis 1999; Kalela 2000, 25; Samuel 1994.

¹⁴ *Popular Memory Group* otti termin käyttöön Michel Foucault'ta, joka tarkoitti *mémoire populaire*'lla kansan suullisessa (muistitieto, laulut ja tarinat) ja kirjallisessa (lentoletiset ja arkkikirjallisuus) muodossa tuottamaa historiaa. Foucault tosin luopui myöhemmin termistä, koska katsoi sen sisältävän ajatuksen saavutettavissa olevasta ja yhtenäisestä muistista, joka olisi irrallaan vallitsevista menneisyyden representaatioista. (Bommes & Wright 1982, 255-56.)

¹⁵ Johnson & al. 1982, 207; ks. myös Ashplant & Dawson & Roper 2000, 13-15. Henkilökohtaisten muistojen ja historian julkisten esitysten jatkuvaa vuorovaikutusta on teoriaa soveltavissa tutkimuksissa nimitetty *kulttuuriseksi kehäksi* (*cultural circuit*). (Dawson 1994, 22-26; ks. myös Summerfield 1998, 17-18.)

¹⁶ Hodgkin & Radstone 2005, 1-21; Robins 1995; Samuel 1994.

¹⁷ Esim. Kalela 1984a; Kalela 1984b; Knuutila 1984; Kalelan ja Knuutilan välisestä ajatustenvaihdosta ks. Kalela 2006.

¹⁸ *People's history* on määritelty eri aikoina ja eri tieteenaloilla eri tavoin. Samuelille se merkitsi pääasiassa akateemisten instituutioiden ulkopuolella tapahtuvaa, kulttuuriin ja sosiaalisiin kysymyksiin liittyvää historiankirjoitusta, joka on luonteeltaan paikallista ja subjektiivisiin kokemuksiin perustuvaa. (Samuel 1981.)

¹⁹ Ethisinen eli yhteisön ulkopuolella tehtävä tutkimus pyrkii eurooppalaisen historiantutkimuksen hyväksymin lähtein ja menetelmin analyttisesti konstruoimaan kirjoituksettomien kulttuurien menneisyyden. Emisistisissä tutkimuksissa

menneisyyttä hahmotetaan tutkittavien näkökulmasta, kulttuurin sisältä ja yhteisön omien, usein suullisten, lähteiden pohjalta ja ilman, että se alistetaan ulkopuolelta sanellun objektiivisuuden prinssiipille. (Knuutila 1984, 134–135; ks. myös Alho 1977, 4–5.)

²⁰ Redfield 1969, 67–104.

²¹ Historiallisessa Aikakauskirjassa 1987 julkaistu artikkeli ”Historiallisten prosessien käsitteellistäminen ja historiallinen aika” on julkaistu uudelleen kokoelmassa *Aika, historia ja yleisö. Kirjoituksia historian tutkimuksen lähtökohdista* (Kalela 1993, 25).

²² Kalela 2000, 38–40.

²³ Ks. esim. Kalela 2004, 16; Kalela 2006, 70, viite 11.

²⁴ Lehtipuro 1972.

²⁵ Peltonen 2006.

²⁶ Kansanomaisen historian rinnalla käytetään usein *kollektiivisen muistin* käsitettä. Termillä voidaan tarkoittaa muistamiseen liittyviä kognitiivisia prosesseja, julkista muistamista tai yhteisön jakamaa muistia. Viimeksi mainitussa tapauksessa termin käyttöön liittyy vaara käsittää yhteisön muisti yhteisesti jaetuksi kokonaisuudeksi, johon ei sisältyisi ristiriitaisuuksia tai poikkeavia näkemyksiä. Kollektiivista muistin käsitettä ovat kritisoineet mm. Burke 1997, 44–46, 55; Portelli 1997, 157–160; Kansteiner, 2002; Green 2004, 37; Berliner 2005; Hodgkin & Radstone 2006, 11, viite 38.

²⁷ Peltonen 1996, 32.

²⁸ Heikkinen 1989, 118–119.

²⁹ Ks. esim. *Sarkatakki* 4/1926; 11/1926 ja *Hakkapeliitta* 15–16/1938.

³⁰ Lappalainen 1983, 114, 118.

³¹ Jenny Pajusen kokoelmat (KA).

³² Paikallishistoriallisen asiantuntijan kategorian rakentumisesta ks. Heimo 2007.

³³ Mies s. 1908, TKU/A/91/238: 9–10.

³⁴ Heimo 2007.

³⁵ Ks. esim. Tukkinen 2004; *Suomen Kuvalehti* 2006, 28–31.

³⁶ McKay 2005.

³⁷ Finnegan 2005, 7–8.

³⁸ Tommila 1996, 15–24.

³⁹ Kuusiluoma 2004, 65.

⁴⁰ Kalleinen 2002.

⁴¹ Davis 1999, 19.

⁴² ”[B]ygdehistorikerna, lokalhistorikerna, amatörforskarna, hembygdsforskarna, de som sysslar med sin egen bygds historia som hobby.” (Bergman 2001, 217.)

⁴³ Westerlund 2004.

⁴⁴ *Suomen Kuvalehti* 2006, 28–31; *Ilta-Sanomat* 6.2.2007; *K-rappu* 6.2.2007.

⁴⁵ *Tukkisen kirjanpito* 26.10.2004; <http://www.yle.fi/tositarina/arkisto/syksy_2004/tukkisen_kirjanpito.htm>

⁴⁶ Tikka 2006; Roselius 2007.

⁴⁷ Ks. esim. Knuutila 1984, 131–135; Kalela 2000, 29–33, 219, 222, 229; Bergman 2002, 223; Ukkonen 2000, 36.

⁴⁸ Graae & Hietala 1994.

⁴⁹ <<http://www.soc.utu.fi/polhist/eduskunta/Projektin%20esittely.htm#haastattelut>>

⁵⁰ Kantola 2002.

⁵¹ Makkonen 2004.